Cuypersbulletin

jaargang 22 – nº 3 – september 2017

Het Cuypersgenootschap

Nieuwsbrief van het Cuypersgenootschap, vereniging en stichting tot behoud van negentiende- en twintigste-eeuws cultuurgoed in nederland.

Colofon

Het Cuypersbulletin verschijnt zo mogelijk vier maal per jaar. De redactie ontvangt graag mededelingen, wetenswaardigheden, brieven en korte artikelen over onderwerpen die het werkterrein van het genootschap in de ruimste zin van het woord betreffen. De opgenomen artikelen weerspiegelen niet noodzakelijk de zienswijze van het bestuur en de redactie.

Redactie: drs D. Mulder (voorzitter), drs. Gert Eijkelboom, dr. Gerrit Vermeer
Redactieadres: 1e Jacob van Campenstraat 14-3a, Amsterdam
e-mail: davmulder@gmail.com

Omslagontwerp: Rosa Stigter
Binnenwerk: CB
Druk: Weemen Drukwerk, Druten

Het Cuypersgenootschap, opgericht 15 januari 1984, is een vereniging en stichting tot behoud van negentiende- en twintigste-eeuws cultuurgoed in Nederland.

Bestuur:
Prof. dr. V.V. Stissi, voorzitter
L.W. Dubbelaar, secretaris
Drs. J.G.W.R. Dekkers, penningmeester
Mr. M.M.G.M. Richter, lid
Drs. D. Mulder, lid

Secretariaat: Postbus 575, 6800 AN Arnhem
Tel. 06-233 98 363

e-mail: secretaris@cuypersgenootschap.nl
website: www.cuypersgenootschap.nl en www.cuypersjaar.nl
Het Cuypersgenootschap is een ANBI. Giften zijn aftrekbaar van belasting.
Kamer van Koophandel Limburg: 4017672.
Bankrekening: NL26 INGB 0004 835 002 t.n.v. Cuypersgenootschap, Druten

De contributie bedraagt € 30,- per jaar.
In verband met verzendkosten betalen leden die buiten Nederland wonen € 40,-.

Foto omslag: interieur Remonstrantse kerk Rotterdam, 2008. Sergé Technau (RCE).

Inhoud

Korte berichten 3 // In Memoriam H.P.R. Rosenberg 5 // Europarking aan de Marnixstraat gemeentelijk monument? 6 // Zienswijze tegen aantasting Paterskerk Eindhoven 12 // Bedreiging winkel-woonhuizen Deenik te Amsterdam 18 // Najaarsexcursie 21 // Steun het genootschap 23

Korte berichten //

Gemeentelijke monumentenlijst buitengebied Leeuwarden

Norman Vervat/Leo Dubbelaar

De stad Leeuwarden kent een lange traditie op het gebied van de monumentenzorg, wat resulteerde in een uitgebreide gemeentelijke monumentenlijst. Vanaf 1 januari 2014 nam door opsplitsing van de voormalige gemeente Boornsterhem het grondgebied van de gemeente Leeuwarden echter enorm toe. Vanaf 1 januari 2018 wordt het grondgebied van de gemeente Leeuwarderadeel en enkele dorpen van de op te heffen gemeente Littenseradeel bij de gemeente gevoegd. In dit buitengebied bestond, net als elders op het platteland van Friesland, tot op heden vrij weinig aandacht voor monumentenzorg. Veel historische panden genieten nog geen bescherming. Dit werd recent goed duidelijk toen zowel de kerk van Irnsum als een kerkgebouw te Grouw plots in de gevarenzone kwamen te verkeren.

Het Cuypersgenootschap heeft de gemeenteraad van Leeuwarden eind 2016 laten weten bezorgd te zijn over de magere erfgoedzorg in het buitengebied. De gemeenteraad pikte dit signaal op. Tijdens de begrotingsbehandeling in juni 2017 reserveerde de raad geld voor de inventarisatie en aanwijzing van nieuwe monumenten. Het Cuypersgenootschap blijft betrokken bij deze uitbreiding van de gemeentelijke monumentenlijst. In oktober 2014 is op initiatief van het Cuypersgenootschap de locomotiefloods te Stiens als eerste monument van de gemeente Leeuwarderadeel aangewezen, na inspanningen onzerzijds gedurende negen jaar.

Zaandijkerkerk heeft nieuwe bestemming

Norman Vervat

Sinds mei 2017 heeft de Zaandijkerkerk te Zaandijk een nieuwe bestemming. Stadsherstel uit Amsterdam gaf deze, voor de kern Zaandijk zeer beeldbepalende kerk uit de negentiende eeuw, een woonbestemming. Enkele jaren geleden bestonden er nog plannen voor sloop en nieuwbouw. Een actie van het Cuypersgenootschap en de Vereniging Zaans Erfgoed kon de sloop voorkomen. Tevens plaatste de gemeente Zaanstad het gebouw op ons verzoek op de gemeentelijke monumentenlijst.

Sloop interieur Mauritiuskerk Irnsum

Herman Wesselink/David Mulder

In het voorjaar van 2017 is het karakteristieke, laatnegentiende-eeuwse interieur van de Nederlands-hervormde Mauritiuskerk in Irnsum (gemeente Leeuwarden) gesloopt. Architectuurhistorisch gezien behoorde de kerk uit 1877, een ontwerp van de Friese architect-aannemer Jacob Ruurds Nijdam (1847-1897), tot de meest geslaagde en gave voorbeelden van Friese protestantse kerkbouw van het eclecticisme, met neoclassicistische en neoromaanse elementen, waaronder de klimmende rondboogfriezen aan de voorgevel en de rondboogvensters met decoratieve traceringen. Hoewel er in Friesland enkele andere voorbeelden staan, zijn deze niet zo rijk uitgedost als de kerk in Irnsum. Exterieur en interieur vertonen samenhang en geven een goed beeld van de esthetische opvattingen van protestantse kerkbouw en -in-

richting van omstreeks 1875. Alle onderdelen dateren uit de bouwtijd en zijn door Nijdam ontworpen. De indeling van de liturgische meubels weerspiegelt de negentiende-eeuwse opvattingen over hervormde liturgie en kerkinrichting. Exemplarisch hiervoor zijn de plaats en de toepassing van rijk gedecoreerde heren- en ouderlingenbanken met luifels en een onderscheid tussen zitplaatsen voor mannen en vrouwen. De kerkmeubelen, zoals de preekstoel, dooptuin en herenbanken, vertonen rijk houtsnijwerk. Typerend zijn ook de toepassing van gietijzeren vensters en de grote smeedijzeren kroonluchter. Er zijn in Friesland geen andere protestantse kerkgebouwen meer, waarin een dergelijke gaaf interieur uit die tijd aanwezig is.

De kerk, die sinds de sluiting in 2010 leegstond, wordt op dit moment tot appartementencomplex verbouwd. Door een administratieve fout van de gemeente Leeuwarden is onze monumentenaanvraag van februari 2017 zoekgeraakt. Tot overmaat van ramp bleek in maart een monumentenvergunning te zijn verleend voor de ingrijpende verbouwing van de kerk, waarvan het Cuypersgenootschap pas in mei in kennis werd gesteld. Deze vergunning bleek niet gepubliceerd te zijn, zodat de vergunning niet onherroepelijk was. Nadat het Cuypersgenootschap tegen deze omissie een bezwaarschrift ingediend had, volgde alsnog publicatie van de vergunning. Dit bezwaarschrift pleit voor het bewaren in situ van de herenbanken, preekstoel en gietijzeren kroonluchter. Ook is de wens uitgesproken om de neoclassicistische ornamenten in het interieur en het houten gewelf te handhaven. Tenslotte is bezwaar gemaakt tegen de gedeeltelijke verwijdering van de karakteristieke gietijzeren ramen. Het uit 1869 daterende Van Dam-orgel uit de kerk is in 2011 verkocht aan de Dorpskerk van Zoeterwoude, waar het in 2013 na restauratie in gebruik is genomen. Het bezwaar wordt in het najaar van 2017 behandeld.

Interieur Mauritiuskerk Irnsum.
Foto André van Dijk/Reliwiki.

Gemeentelijke monumentenlijst voor Gorinchem / *Norman Vervat*

In de provincie Zuid-Holland is Gorinchem één van de weinige gemeenten zonder gemeentelijk monumentenbeleid. Dit is al jaren een punt van zorg voor het Cuypersgenootschap. Met name de bouwkunst van na 1850 is in Gorinchem nog zeer kwetsbaar door het ontbreken van een gemeentelijke monumentenlijst. Oudere waardevolle panden zijn veelal rijksmonument. In de afgelopen jaren is er regelmatig contact geweest met raadsleden en de betrokken wethouder(s) over deze situatie. Tevens zijn er adviezen uitgebracht over de ontwikkeling van een monumentenbeleid. Dit lijkt nu zijn vruchten af te werpen. Begin september werd duidelijk dat de gemeente van plan is om in de komende tijd de erfgoedverordening aan te passen en vervolgens 100 tot 200 panden te beschermen als gemeentelijk monument.

In Memoriam H.P.R. Rosenberg

We hebben bericht ontvangen dat op 18 juni 2017 ons lid drs. H.P.R. (Henk) Rosenberg op 86-jarige leeftijd is overleden.

In de geschiedenis van de Nederlandse Monumentenzorg neemt Henk Rosenberg een zeer belangrijke plaats in. Zijn standaardboekwerk *De 19de-eeuwse Kerkelijke bouwkunst in Nederland*, uitgegeven in 1972, was de aanleiding tot herwaardering van alle 19de-eeuwse historiserende kerken en was ook de start van bescherming van deze groep kerkgebouwen, waarvan vele in die tijd werden gesloopt of bedreigd. Door zijn pionierswerk als medewerker van de toenmalige Rijksdienst voor de Monumentenzorg, zijn vele prachtige kerken van Cuypers en zijn tijdgenoten in Nederland behouden gebleven. Zijn standaardwerk is nog steeds leidend voor latere publicaties en inventarisaties over de 19e-eeuwse kerkelijke bouwkunst. Mede doordat Henk Rosenberg vlak na het uitgeven van het boekwerk werd benoemd als hoofd van een op te richten bureau Monumentenzorg in Den Haag heeft het boekwerk helaas geen herdruk beleefd en was de oplage klein. De aantekeningen die Henk heeft aangebracht in zijn werkexemplaar bieden volgens zijn weduwe te weinig houvast voor een eventuele verbeterde herdruk. Niettemin streven we naar een (digitale) heruitgave.

In Den Haag zette hij de Haagse monumentenzorg op poten. Hij was daar de eerste directeur van het gemeentelijk Bureau Monumentenzorg en stelde ook een gemeentelijke lijst van beschermde monumenten op. Verder was hij auteur van de *Architectuurgids Den Haag 1800-1940* en heeft hij in de VOM-reeks vele boeken over de Haagse monumentale gebouwen geschreven. Menig boekwerk van hem, kwam terecht in de boekenkasten van leden van ons genootschap.

Voor zijn pionierswerk voor de bescherming van het Nederlands kerkelijk erfgoed uit de periode 1800-1940 en zijn verdiensten als grondlegger voor de bescherming van het Haags erfgoed van de 19de- en eerste helft van de 20ste eeuw zijn we hem zeer erkentelijk. Zijn naam als erfgoedbeschermer zal voortleven.

Leo Dubbelaar, secretaris

Europarking aan de Marnixstraat gemeentelijk monument? /

Gert Eijkelboom, David Mulder, Gerrit Vermeer, Enzo Vredegoor

Tot de meest in het oog springende gebouwen langs de Amsterdamse Singelgracht behoort de parkeergarage Europarking op de hoek van de Elandsgracht en Marnixstraat. Omzoomd door bomen en aan twee zijden begrensd door water rijst een witgepleisterde betonnen kolos op van zeven bouwlagen. Het gebouw, ook wel de Tabakgarage genoemd, verrees hier tussen 1966 en 1971 naar ontwerp van het architectenbureau Zanstra, Gmelig Meyling, De Clercq, Zubli in opdracht van ondernemer Hendrik Tabak Czn. De garage staat ongeveer op de plek van het bolwerk Nieuwkerk. Na de Tweede Wereldoorlog kwam hier een busstation en er ontstonden plannen voor een metrostation als onderdeel van de uiteindelijk nooit gerealiseerde Oost/Westlijn. De bouw van de parkeergarage paste binnen de toenmalige politiek voor een autoluwe binnenstad. Hier zouden automobilisten kunnen parkeren die hun reis konden voortzetten met de metro. De bijzonder uitgewerkte spiraalvormige opritten aan de Singelgrachtzijde maken het gebouw op iconische wijze herkenbaar als parkeergarage. Ze spreken het optimistische toekomstbeeld uit, waarin het parkeren nabij het centrum gold als een onderdeel van het moderne leven.

Het terrein

Op het vroegere bolwerk Nieuwkerk stond een zeemmolen. Na de ontmanteling van de veste in het begin van de negentiende eeuw verrees in 1825 op de plaats van dit bolwerk de fabriek van de Amsterdamsche Piipgaz Compagnie, die ook bekend stond als de Engelse gasfabriek. In 1883 kwam hiervoor in de

Ontwerptekening Europarking, 1969. Stadsarchief Amsterdam.

plaats de Westergasfabriek aan de Haarlemmerweg en viel het terrein, ontdaan van alle opstallen, weer toe aan de gemeente. Op de vrijgekomen plek streek tot 1888 de gemeentelijke reinigingsdienst neer. In 1895 kwam er de groentemarkt en de appelmarkt, die in 1934 vertrokken naar de Centrale Markthallen in West.[1] Op het zuidelijkste deel van de opgeheven markt verrees tussen en 1937 en 1941 het nieuwe Hoofdbureau van Politie. Het was de bedoeling op het tegenoverliggende terrein ook een nieuw hoofdbureau voor de Brandweer te bouwen, maar dat plan ging uiteindelijk niet door.[2]

Na de Tweede Wereldoorlog kwam op de plaats van de opgeheven markt het busstation Marnixstraat van de NZHVM voor de verbindingen met Zandvoort en Haarlem. Deze busverbinding kwam in de plaats van de Blauwe Tram naar Zandvoort van de NZHTM, die haar begin- en eindpunt op het Spui had. De gemeente Amsterdam wenste de concessie voor de tramlijn, die in 1954 afliep, niet te verlengen omdat de tram niet meer in het moderne stadsbeeld zou passen.[3] Stedenbouwkundigen erkenden daarnaast de blijvende problematiek van het snelgroeiende autogebruik in de binnenstad. Met het tegelijkertijd verbeteren van het openbaar vervoer en de verkeersdoorstroming probeerde het stadsbestuur vanaf de jaren zestig de verkeerscongestie aan te pakken. De particulier H. van Saane stelde in dit kader in 1954 voor het busstation Marnixstraat te combineren met een grote parkeergarage.[4] Zijn met tekeningen onderbouwde raadsadres vond meteen bijval. In 1957 toonde wethouder Van 't Hull zich optimistisch over de bouw van een parkeergarage bij het busstation, maar concrete resultaten lieten toch nog even op zich wachten.[5] Vanaf 1964 liepen er onderhandelingen tussen de gemeente en Hendrik Tabak Czn. De Telegraaf publiceerde in september van dat jaar een schetsplan van de 'Tabakgarage' van P. Zanstra, dat in grote lijnen gelijk was aan het gerealiseerde bouwwerk.[6] Volgens de nooit gerealiseerde plannen uit de jaren zestig voor een 'oost-west'-metrolijn, zou nabij de geplande parkeergarage het metrostation Rozengracht komen. Gelegen aan de rand van de binnenstad vormde dit de ideale plek om de (auto)reiziger van buiten het centrum over te laten stappen op het openbaar vervoer. De gemeenteraad verleende in 1964 de vergunning voor de bouw van de garage. De plannen waren ambitieus: alle bebouwing tot aan de Rozengracht diende te verdwijnen: 'Dan zal zich namelijk tot aan de Rozengracht een uitgestrekt parkeerterrein met een parkeergarage uitstrekken, dat veel verkeer zal aantrekken. En dat is juist de bedoeling van de NZHVM'.[7] Zover kwam het echter niet; de panden Marnixstraat 214-244 (voorheen 200-220) staan inmiddels op de gemeentelijke monumentenlijst.

Parkeren in Amsterdam

De eerste parkeergarage in de binnenstad, ook van Tabak, kwam gereed in 1968. Deze garage in de Sint Jansstraat, naast Krasnapolsky, bevatte 150 parkeerplaatsen.[8] De auto vormde het symbool voor de gegroeide welvaart en bood een ongekende mobiliteit en daarmee vrijheid aan de mensen. Snelle verbindingen en parkeerruimtes nabij de bestemming, zowel bij de woning, de werkplek of recreatiegebied, konden zorgen voor de realisatie van dit ideaal.[9] De volgende parkeer-

1 Ferdinand Ex, *Het Amsterdamse hartinfarct – Parkeergarages in de binnenstad*, Ravijn: Amsterdam 1997, 17.
2 *De Telegraaf*, 27 februari 1934.
3 *Nieuwsblad van het Noorden*, 6 februari 1952.
4 *Algemeen Handelsblad*, 11 oktober 1954.
5 *Algemeen Handelsblad*, 24 oktober 1957.
6 *De Telegraaf*, 5 september 1964.
7 De Tijd: godsdienstig-staatkundig dagblad, 21 januari 1958.
8 Ex, 123.
9 Floortje Louter, *De parkeergarage als ontwerpopgave*

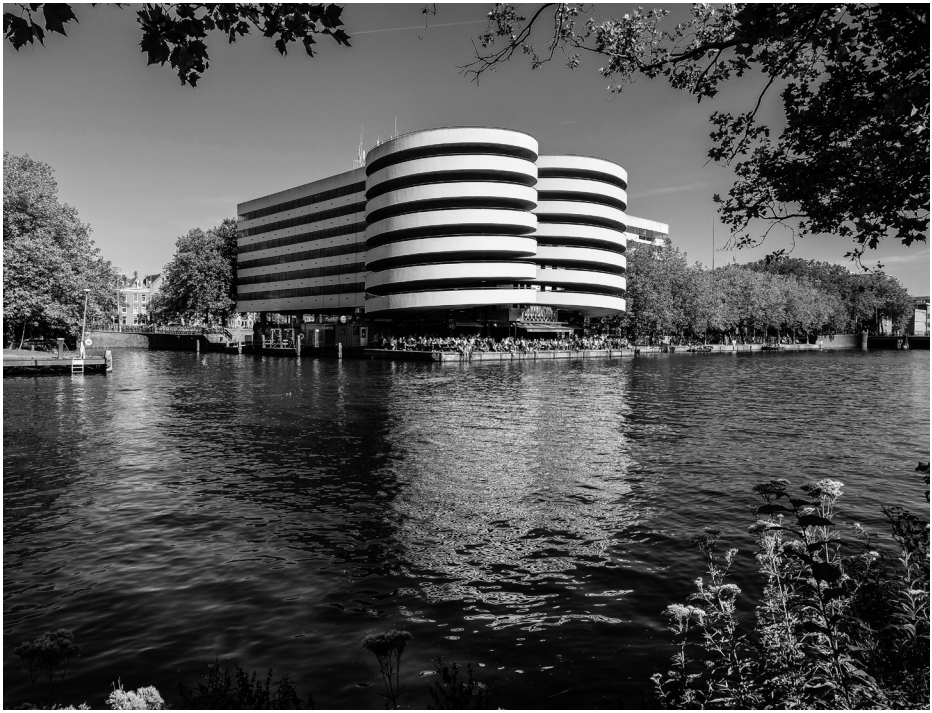

Onder de spiraalvormige hellingbanen een drukbezocht terras, zomer 2017. Foto Gert Eijkelboom.

garage was de in 1971 opgeleverde Tabakgarage aan de Marnixstraat. Het gebouw heeft een lengte van 70 meter en een breedte van 41 meter. Verdeeld over de begane grond met kolommen en vijf verdiepingen en een parkeerdek op het dak is het gebouw ongeveer 41 meter hoog. Advertenties claimden dat het gebouw plaats kon bieden aan duizend auto's. Door de hoge kolommen konden de bussen van het naastgelegen busstation er gemakkelijk onderdoor rijden.[10] In de showroom aan de Marnixstraat kwam een vestiging van de pianohandel Clavis. Verder bood het complex een benzinestation.

Na de geruisloze opening in juli 1972, haalde de garage in de eerste maanden een bezetting van maar twee procent.[11] De bouw had 6,4 miljoen gulden gekost en grote wekelijkse verliezen zorgden voor spanningen tussen Tabak en het gemeentebestuur. Naast exploitant van de garage was Tabak groot-huisbezitter (huisjesmelker) en handelaar in automobielen en in die hoedanigheid was hij al meerdere keren in conflict gekomen met de gemeente. Hij eiste een parkeerverbod in de omliggende straten om de dure plekken in zijn garage aantrekkelijker te maken, maar dat weigerde de gemeente. Evenmin was de gemeente bereid de exploitatie van de parkeergarage dan wel het gebouw over te nemen.[12] Naast de vrije (gratis) parkeerruimte in de omgeving, gold de te grote afstand tot de

– *Een onderzoek naar de geschiedenis, vormgeving en ontwikkelingen van parkeergarages*, Universiteit van Amsterdam, 2002, 31-34.

10 *Algemeen Handelsblad*, 4 september 1964.

11 *De Tijd*, 6 november 1972.

12 *De Waarheid*, 5 januari 1973; *NRC Handelsblad*, 5 januari 1973.

De Europarking in aanbouw, gezien vanaf de Marnixstraat op 10 juni 1971. Foto J.M. Arsath Ro'is. Stadsarchief Amsterdam.

winkels en uitgaansgelegenheden als oorzaak van de leegstand. Het Leidseplein ligt op 600 meter afstand en de winkels in de binnenstad nog verder. Tabak maakte een oplossing voor de parkeergarage niet meer mee. Hij overleed in januari 1974 aan de gevolgen van een roofoverval in zijn garage aan de Spuistraat.[13] Voor zover bekend bleef de parkeergarage sinds haar opening altijd verlieslijdend, ook bij de latere exploitant Q-park. Daarbij komt dat de maatvoering van de garage te smal is voor grotere typen moderne personenauto's.

In de meest recente plannen van de gemeente voor de voormalige Appeltjesmarkt draagt het gebied een bestemming als evenemententerrein. Na de herontwikkeling van het gebied, met meer ruimte voor groen, recreatie en ruimte voor de voetgangers, moet het een overgang vormen tussen de Jordaan en Oud-West. De functie van de garage daarin is nog ongewis.

In augustus 2014 opende onder de spiraalvormige opritten een tijdelijke horecagelegenheid. Het busstation, de parkeergarage, het tankstation, de pianohandel en een daklozenopvang moeten tezamen met de horecagelegenheid onder de parkeergarage en de open ruimte met bomen en bankjes, een aantrekkelijke verblijfplaats bieden.

De billen van Zanstra

Piet Zanstra is de architect die de Europarking ontwierp namens het bureau Zanstra, Gmelig Meyling, De Clercq, Zubli. Hij werd geboren te Leeuwarden in 1905 en was tot 1980 actief als architect. Na zijn opleiding HTS Waterbouw in Leeuwarden werd Zanstra assistent

13 *NRC Handelsblad*, 25 januari 1974.

De Europarking vanaf het zuiden met op de voorgrond het busstation op 29 oktober 1971. Foto J.M. Arsath Ro'is. Stadsarchief Amsterdam.

van architect Dick Greiner (1891-1964) en werkte hij onder andere mee aan het ontwerp van de Rotterdamse Bijenkorf van W.M. Dudok uit 1928-1930. Zanstra sloot zich als zelfstandig architect aan bij de vereniging van jonge architecten onder de naam Groep '32. Samen met collega's als Arthur Staal (1907-1993) en K.L. Sijmons (1908-1989), verzette hij zich binnen deze groep tegen de modernisten, die zich hadden verenigd in De 8 en de Opbouw. Het conflict tussen de twee generaties moderne architecten ging over de vraag welke zelfstandige rol vormgeving mag spelen in de architectuur. Volgens de jonge architecten, onder wie Zanstra, kon de artistieke opgave binnen het functionalisme wel degelijk een plek krijgen. Zanstra zei hierover: 'Voor de oude generatie functionalisten was architectuur een kwestie van ontwerpen van zuivere constructies voor zuivere functies. Wij vonden dat ook de schoonheid van de vorm belangrijk was'. Zanstra's ontwerpen tonen de zoektocht naar een samengaan van esthetische constructies en functionalistische bouwprincipes.

Zanstra ontwierp samen met Jan Giesen (1903-1980) en Sijmons de atelierwoningen in de Zomerdijkstraat in Amsterdam (1932-1934). Het moderne materiaalgebruik met staal, en de doordachte ligging van het blok met extra ruimte voor lichtinval voor de serie ateliers, zijn kenmerkend voor het Nieuwe Bouwen. Verder werden in de late jaren dertig en veertig maar weinig van Zanstra's ontwerpen uitgevoerd. Pas na de oorlog kreeg hij veel opdrachten voor woningen, kerken, winkelcentra, hotels en parkeergarages in verschillende steden. In 1954 beëindigde hij de samenwerking met Sijmons en Giesen, om in 1963 het bureau Zanstra, Gmelig Meyling,

De Europarking met links het busstation op 1 april 1996. Aan de Marnixstraat staat de toonzaal. Foto Martin Alberts. Stadsarchief Amsterdam.

De Clercq, Zubli op te richten. Zijn meest bekende gebouw is het Burgemeester Tellegenhuis aan de Jodenbreestraat. Het gevaarte uit 1971 stond beter bekend onder de naam het 'Maupoleum' en genoot de twijfelachtige reputatie het meest lelijke gebouw in Amsterdam te zijn. In 1997 werd het zonder protest gesloopt.

Die negatieve waardering geldt niet voor de Europarking. Dat is een opvallende parkeergarage en direct van alle kanten als zodanig herkenbaar. Over het algemeen zijn parkeergarages erg onaantrekkelijk om in te verblijven: donkere en naargeestige ruimten met weinig licht en frisse lucht. De bezoeker wil vaak zo snel mogelijk weer vertrekken, het is een noodzakelijk kwaad.[14] De toepassing van moderne bouwtechnieken als gewapend beton en staalconstructies en de futuristische verwachtingen over de auto, maakte het ontwerpen van garages bij uitstek geschikt voor modernistische architecten als Zanstra. Zij voelden zich aangetrokken tot het ontwerpen van trotse parkeergarages die optimisme en dynamiek uitstralen. In hun futuristische ontwerpen voor de stad waren kantoorgebouwen, snelwegen en parkeergarages vaak onafscheidelijk met elkaar verbonden.

De vorm van de parkeergarage wordt voornamelijk bepaald door de behoefte en beperkingen van de auto's die er efficiënt geparkeerd moeten kunnen worden.[15] Een automatische parkeergarage werkt over het algemeen met een lift. Zelfstandige parkeergebouwen als Europarking kunnen worden ontworpen met platte verdiepingen en hellingbanen, eventueel met verdiepingen op halve hoogte,

14 Louter, 41; Simon Henley, *The Architecture of Parking*, Thames & Hudson: London 2007, 7-9.
15 Louter, 41.

of met licht stijgende hellingbanen die fungeren als parkeerplek. De architect kan naar gelang de situatie kiezen uit standaardmodellen. De hellingbaan kan in het ontwerp een van de kenmerkende visuele elementen vormen om het gebouw herkenbaar te maken, zoals hier gebeurd is met de twee cilindrische vormen aan de zijde van de Singelgracht.

De parkeergarage Europarking aan de Marnixstraat bestaat uit een rechthoekig blok met aan de lange zijde aan de Singelgracht links (naar het noorden) twee spiraalvormige hellingbanen, die buiten de rechthoek steken. De witte borstweringen van de vijf parkeerdekken en het dek op het dak vormen in totaal zes witte horizontalen met daartussen stroken, die zijn dichtgezet met doorzichtige kunststofplaten. De spiraalvormige hellingbanen, beide ingeschreven in een cirkel, zetten de witte elementen voort en draaien daarbij tegen elkaar in. De constructie staat op kolommen. De betonconstructie is duidelijk afleesbaar. Zanstra's strakke esthetiek, onderbroken door de expressionistische spiralen, verleent het gebouw een iconisch karakter. De twee hellingbanen, die ook wel bekend staan als de billen van Zanstra, domineren het aanzicht van het gebouw aan de Singelgracht. Aan de Marnixstraat zoekt de showroom juist contact met de straat, doordat deze onder de garage uit naar voren steekt. Ondanks de nadrukkelijke modernistische vormgeving van de grote bouwmassa aan de rand van de oude stad, detoneert de parkeergarage niet al te zeer in zijn omgeving. De ligging aan de brede en lommerrijke Singelgracht en de beplanting met platanen van het voorplein en de Marnixstraat verzachten het contrast met de omgeving. Als symbool van de vooruitgangstijd van de jaren zestig verdient het nog vrijwel geheel in de oorspronkelijke staat verkerende gebouw naar de mening van het Cuypersgenootschap en erfgoedvereniging Bond Heemschut bescherming als monument.

Zienswijze tegen aantasting Paterskerk Eindhoven / David Mulder

In een gezamenlijke zienswijze hebben het Cuypersgenootschap en erfgoedvereniging Bond Heemschut bezwaar gemaakt tegen de voorgenomen verwijdering van vrijwel de volledige inventaris van de Heilig Hartkerk of Paterskerk in Eindhoven. De neogotische kerk, gebouwd naar ontwerp van architect Jos. Hegener (1864-1933) in samenwerking met architect P.J. Bekkers (1859-1918), is geïnspireerd door de Jozefkerk in Groningen van P.J.H. en J.Th.J. Cuypers uit 1885-1889.

De ontwerp- en bouwfase van de kerk nam slechts een korte periode in beslag: de eerste ontwerpen voor de kerk dateren uit 1896, waarna in 1897 de eerstesteenlegging in het priesterkoor volgde. Op 26 mei 1898 vond de plechtige inzegening plaats, op 1 juli gevolgd door de ingebruikname. In de jaren daarna kwam gefaseerd de inrichting tot stand, met altaren, communiebank, preekstoel, kruisweg en biechtstoelen door de Eindhovense werkplaats van de gebroeders Custers. In 1905 kreeg de kerk een orgel van Michaël Maarschalkerweerd te Utrecht, voorzien van schilderingen op de orgelkas door Emmanuel Perey. Rond 1918 was de uitmonstering van de kerk gereed. Ter gelegenheid van het 50-jarig bestaan van de kerk zijn in 1948 de gebrandschilderde ramen in de transeptvensters geplaatst, naar ontwerp van Daan Wildschut (noord) en Charles Eyck (zuid).

'Veralgemeniseerd'

De Paterskerk vormt een onderdeel van het kloostercomplex Mariënhage van de paters Augustijnen, dat staat tussen de Augustijnendreef (noord) en de Kanaalstraat (zuid). De kerk is een markant stedenbouwkundig baken, vooral vanwege het Heilig Hartbeeld op de torenspits. Klooster en kerk zijn door de paters Augustijnen verkocht aan coöperatie DELA, die het complex wil transformeren tot ceremoniecentrum met hotelfaciliteit, congrescentrum en horecavoorzieningen (werktitel: DELAmondo). Het complex krijgt in de plannen een nieuw verbindend gebouwdeel, 'De knoop' genaamd, dat de afzonderlijke gebouwen functioneel met elkaar zal verbinden. De ingrepen aan de kloostergebouwen zijn verdedigbaar vanuit het oogpunt van het nieuwe gebruik en leiden niet of nauwelijks tot verlies van historische waarden.

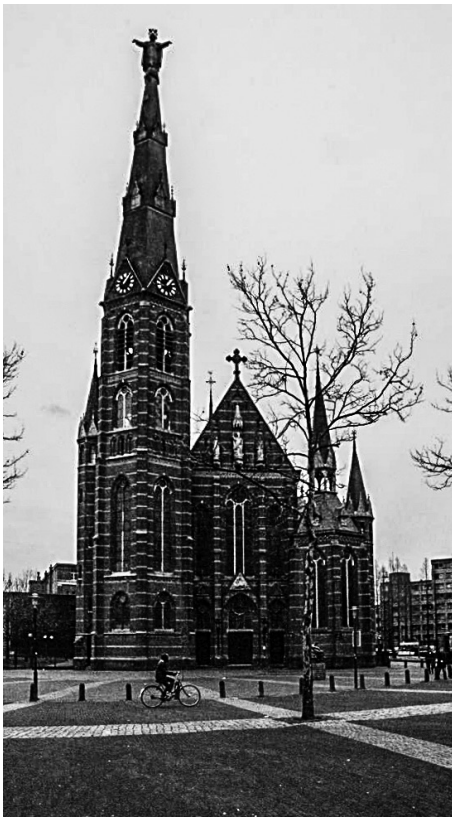

Exterieur Paterskerk, 2014. Foto Bernadette van Hellenberg Hubar.

Anders is het gesteld met de herbestemming van de Paterskerk, die voor de beoogde nieuwe bestemming 'veralgemeniseerd' zal worden. Dit betekent dat vrijwel de volledige oorspronkelijke neogotische inventaris, de zijaltaren in het transept uitgezonderd, uit de kerk verwijderd zal worden en dat zelfs de bijzondere beglazing niet gespaard zal blijven: voorzetramen met akoestische voorzieningen zullen deze grotendeels aan het zicht onttrekken. Om de kerk aan 'De knoop' te verbinden zullen de uitgebouwde biechtstoelen, in typologisch opzicht zeer zeldzaam, aan de noordgevel plaatsmaken voor doorgangen. Hetzelfde geldt voor het portaal in de noordelijke transeptgevel. Tenslotte wil men aan de zuidgevel de uitgebouwde biechtstoelen en het portaal vervangen door glazen puien, om een relatie tussen het interieur en de straat tot stand te brengen.

Bijzondere iconografische samenhang

Cuypersgenootschap en Heemschut kunnen niet instemmen met deze ingrepen. De redengevende beschrijving van de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed (RCE) wijst nadrukkelijk op de waardevolle samenhang tussen de neogotische architectuur en inrichting van het gebouw. Dr. Bernadette van Hellenberg Hubar benadrukt in haar waardenstelling[1] bovendien de bijzondere iconografische samenhang tussen interieur en exterieur en de afzonderlijke onderdelen van de kerk. In dit programma positioneren de paters Augustijnen zich als de historische voorlopers van de Heilig Hartdevotie, die zich in de kerk op ieder niveau beeldend manifesteert.

1 Bernadette van Hellenberg Hubar, *De mantel der liefde, De Paterskerk te Eindhoven, Erfgoed, onderdeel waardenstelling*, Ohé en Laak 2014.

Uitgebouwde biechtstoel Paterskerk, 2014. Foto Bernadette van Hellenberg Hubar.

Door de voorgenomen verwijdering van de belangrijkste interieuronderdelen treedt niet slechts een onacceptabel verlies van kunst- en cultuurhistorische waarden op, maar verliest het monument bovendien zijn essentie, zoals ook omschreven in de redengevende beschrijving van de RCE. Het verwijderen van het hoogaltaar, de kruisweg, communiebank, preekstoel en biechtstoelen vormt een ernstige aantasting van het gave ensemble. Verplaatsing van de marmeren altaartombe zal, zelfs indien met de uiterste voorzichtigheid en expertise uitgevoerd, naar alle waarschijnlijkheid leiden tot onomkeerbare schade aan dit interieuronderdeel. Dat een gedeelte van de inventaris elders in het gewezen kloostercomplex een nieuwe bestemming krijgt (in het restauratieplan wordt gesproken van 'vervreemden') doet daar niets aan af.

De gebrandschilderde glas-in-loodramen zullen verborgen gaan achter voorzetramen om functionele en technische redenen. Het hoogaltaar zou eveneens achter een (verplaatsbare) voorzetwand of gordijn aan het zicht onttrokken kunnen worden, naar gelang het gebruik van de ruimte. Het verdwijnen van de kerkbanken is weliswaar jammer, maar gezien het nieuwe gebruik verdedigbaar, al verdient het aanbeveling enkele banken opnieuw een plaats te geven (in de kerk of in het complex) als herinnering aan de oude situatie en vanwege de hoge waarde binnen de totale uitmonstering van het interieur.

Orgel

Onbegrijpelijk is ook de voorgenomen verwijdering van het orgel uit de Paterskerk, dat zowel wat betreft ontwerp van de orgelkas als de klankkleur speciaal op de architectonische ruimte van de Paterskerk is afgestemd. Het argument van de Commissie Ruimtelijke Kwaliteit (CRK) dat het nieuwe binnenklimaat een nadelige uitwerking zou hebben op het instrument snijdt volgens orgeldeskundigen geen hout. Het Maarschalkerweerdorgel is als pneumatisch orgel beter bestand tegen

overmatig stoken dan een 'ouderwets' orgel met sleepladen. Uitbreken en herplaatsen is per definitie schadelijker dan behoud in situ, al was het maar omdat een nieuwe bestemming zich vermoedelijk niet (snel) zal aandienen. Ook is het maar de vraag of het orgel dan in de huidige vorm herplaatst zal kunnen worden. Legio zijn de voorbeelden van orgels waarvan de kassen in dergelijke gevallen verzaagd moesten worden. Bovendien zal het instrument op een nieuwe locatie ook een andere klank krijgen dan op de oorspronkelijke plek, door de gewijzigde akoestiek en ruimte. Tenslotte is Eindhoven niet rijk aan historisch waardevolle orgels. Het verdwijnen van een van de weinige belangrijke, vroeg twintigste-eeuwse orgels is ook om die reden een groot verlies voor Eindhoven. Vanuit het toekomstige gebruik als ceremoniecentrum is het eveneens onbegrijpelijk dat de opdrachtgever er voor kiest om dit orgel uit de kerk te verwijderen. Het orgel zou juist ingezet kunnen worden tijdens bijvoorbeeld uitvaartdiensten en huwelijksplechtigheden.

Negatieve adviezen

Cuypersgenootschap en Heemschut staan niet alleen en weten zich gesteund door een uitgesproken negatief advies van de RCE. Biechtstoelen, de entreepartij aan de Kanaalstraat, het hoofdaltaar, de preekstoel en het orgel dienen naar het oordeel van de RCE in situ behouden te blijven. De dienst wijst op de typologische zeldzaamheid van de uitgebouwde biechtstoelen, die in het interieur bovendien een ensemble vormen met de paarsgewijs daarnaast bevestigde kruiswegstaties. Deze biechtstoelen benadrukken het karakter van het gebouw als biechtkerk. De verwijdering ervan leidt daarom tot verlies van belangrijke cultuurhistorische waarden. Cuypersgenootschap en Heemschut steunen dan ook het minderheidsstandpunt dat in het advies van de CRK is ingenomen door de deskundigen monumentenzorg. De wens om de kerk naar buiten toe te openen 'als krachtige uiting van de transformatie' is niet meer dan een holle frase die op geen enkele wijze als functionele rechtvaardiging kan dienen voor het verwijderen van deze waardevolle en zeldzame onderdelen van het gebouw. Anders is dit uiteraard aan de noordzijde, waar zij moeten plaatsmaken voor de geprojecteerde aansluiting op 'De Knoop', al dient daar ook de door Custers ontworpen omlijsting met de Kruisweg behouden te blijven. Voor het verwijderen van beide uitgebouwde toegangsportalen in de transeptarmen geldt hetzelfde: de ingreep kent geen functionele rechtvaardiging en dient daarom achterwege te blijven. Dit geldt ook voor de noordgevel. Dit omdat met de te realiseren vier openingen ter plaatse van de te slopen biechtstoelen voldoende verbindingen tussen kerk en 'De Knoop' gerealiseerd worden. In het ontwerp-

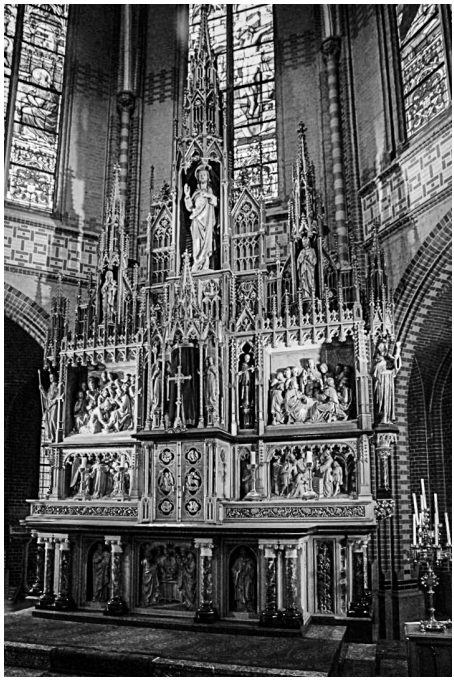

Hoogaltaar Paterskerk, 2014.
Foto Bernadette van Hellenberg Hubar.

Interieur Paterskerk, gezien naar het orgel, 2009/2010. Foto P. van Galen en K. Roderburg (RCE).

besluit onderbouwt het besluit door te stellen dat 'de nieuwe functie […] vraagt om meer openheid om een relatie te kunnen leggen met de directe omgeving en de stad. Waarom dit zou moeten, legt het ontwerpbesluit niet uit. Bovendien is er aan de noordzijde van de kerk door de aanbouw van 'De Knoop' al sprake van opening naar en een verknoping met de omliggende omgeving en de stad. Dat de geopende gevel aan de Kanaalstraat tot opwaardering van de straat en tot een fraai en uitnodigend verblijfsgebied zal leiden, is, gezien de aard van de straat als doorgaande verkeersweg, bovendien hoogst discutabel.

Alternatief

Op 23 juni j.l werden de plannen gepresenteerd aan het Cuypersgenootschap en de

Henri van Abbestichtichting. In deze presentatie werden enkele referentiebeelden getoond van kerken die herbestemd zijn. Het is in de context van het herbestemmingsplan van de Paterskerk bijzonder relevant om dieper in te gaan op een van de getoonde voorbeelden, namelijk de rooms-katholieke kerk De Duif in Amsterdam. Deze kerk, in bezit van de N.V. Stadsherstel te Amsterdam, wordt namelijk op succesvolle wijze geëxploiteerd als multifunctioneel centrum. Ook deze kerk is een rijksmonument, waarvan het voortbestaan lange tijd aan een zijden draadje heeft gehangen. Ook De Duif bezit een waardevolle, oorspronkelijke inventaris, die echter niet, zoals bij de Paterskerk het geval is, als een belemmering voor het nieuwe gebruik wordt ervaren. De kerk bezit nog altijd enkele monumentale gebrandschilderde glas-in-loodramen, een hoogaltaar, een drietal zij-altaren, een rijkgesneden preekstoel, een bijzondere naoorlogse kruisweg, en een klein aantal van de oorspronkelijke, rijkgesneden kerkbanken De banken zijn zodanig aangepast dat ze eenvoudig te verplaatsen zijn, al hebben ze vooral een decoratieve functie. Tenslotte moet ook het monumentale orgel (1863, 1883) van de Brabantse orgelbouwer Smits genoemd worden, dat in de zomermaanden bespeeld wordt. Deze kerk wordt, zoals bij de Paterskerk ook de bedoeling is, gebruikt voor huwelijken, uitvaartdiensten, concerten, lezingen en andere bijzondere gelegenheden. In een andere Amsterdamse kerk van Stadsherstel, De Posthoorn van P.J.H. Cuypers, zijn de oorspronkelijke beglazing, doopvont, kruiswegstaties en enkele kleinere inventarisstukken alsmede diverse religieuze schilderingen nog in de kerk aanwezig. Ook deze worden gekoesterd en beetje bij beetje gerestaureerd danwel teruggeplaatst. Wat in Amsterdam mogelijk is, zou ook in Eindhoven moeten kunnen. De door DELA aangevoerde argumenten om te pleiten voor verwijdering van de inventaris ('iedereen moet zich thuis kunnen voelen in het ceremoniehuis') zijn naar onze overtuiging niet steekhoudend en de gemeente Eindhoven zou daarom haar medewerking aan de uitvoering daarvan niet mogen verlenen.

Selectieladder

In het *Perspectief*, eveneens opgesteld door dr. Van Hellenberg Hubar, wordt de aanbeveling gedaan om, teneinde de consequenties van de beoogde functieveranderingen op het interieur in beeld te brengen, een selectieladder toe te passen, in lijn met het door de RCE ontwikkelde Stappenplan voor behoud van monumentale kunst (2013).[2] Het is laakbaar dat de gemeente Eindhoven bij de voorgenomen vergunningverlening hier niets mee heeft gedaan. De wens van DELA om een 'serene en neutrale ruimte' te scheppen kan immers ook gestalte krijgen zonder ingrijpende aantastingen van het interieur.

Dat de Paterskerk een kerk van een kloosterorde is, schiep mogelijkheden voor optimaal behoud van het interieur, omdat deze gebouwen, anders dan kerken die onder een bisdom vallen, voorafgaand aan een profane herbestemming niet ontwijd en van alle religieuze symboliek ontdaan hoeven te worden. Het is ook om die reden betreurenswaardig dat men er bij de Paterskerk toch voor kiest om tot grootschalige onttakeling van het interieur over te gaan.

Het positieve advies van de CRK op de plannen vraagt eveneens om een kritische kanttekening. Immers, de monumentendeskundigen hebben unaniem negatief geadviseerd, in welk geval normaliter een positief besluit van de commissie achterwege behoort te blijven. Dat de commissie toch positief geadviseerd heeft, toont aan dat de gemeente Eindhoven al te grote bereidheid vertoont om de ontwikkelaar ten dienste te zijn.

Tenslotte is in de ingediende zienswijze

2 Bernadette van Hellenberg Hubar, *Met hart en ziel, De Paterskerk te Eindhoven, Erfgoed*, *onderdeel perspectief*, Ohé en Laak 2014.

Kruiswegstatie Paterskerk, 2014. Foto Bernadette van Hellenberg Hubar.

ook een handhavingsverzoek opgenomen. In juni is namelijk geconstateerd dat de vaste kerkbanken en de kruiswegstaties, vanuit hun gebruik aard- en nagelvaste interieuronderdelen, vooruitlopend op de vergunningverlening, reeds uit de kerk verwijderd waren. Hiermee is gehandeld in strijd met artikel 2.1.lid 1 onder f van de Wet algemene bepalingen omgevingsrecht, waarin het slopen, verstoren, verplaatsen, of in enig opzicht wijzigen van een beschermd monument of het herstellen, gebruiken of laten gebruiken van een beschermd monument op een wijze waardoor het wordt ontsierd of in gevaar gebracht, verboden is. Het is duidelijk dat de gemeente Eindhoven de transformatie van de kerk geen strobreed in de weg wil leggen, maar dat laat onverlet dat een dergelijke handelwijze niet toegestaan is. Over het verdere verloop van deze belangrijke zaak zullen wij u op de hoogte houden.

Meer informatie over de Paterskerk is te vinden op de website van Bernadette van Hellenberg Hubar:
http://bit.ly/VanHH-Paterskerk

Meer foto's van de kerk zijn te vinden op Flickr op de projectpagina van Franken Projectmanagement: http://bit.ly/2xHDe5o

Bedreiging winkel-woonhuizen Deenik te Amsterdam

David Mulder, Wilfred van Leeuwen

Aan de Amsterdamse Eerste Jacob van Campenstraat staan op de nummers 60-64 drie winkel-woonhuizen, die in 1878 gebouwd zijn door de bekende Amsterdamse 'timmermansaffaire' Z. Deenik en Zoon. Het betreft betrekkelijk vroege voorbeelden van de op Hollandse voorbeelden gestoelde neorenaissance met rijke decoraties. De huizen bestaan telkens uit een begane grond en twee woonlagen met een kap. De gevels zijn verlevendigd met speklagen, blokjes in de ontlastingsbogen en rolwerkornamenten met portretmedaillons in de boogtrommels. Blikvangers zijn vooral ook de fraai bewerkte houten winkelpuien van de buitenste panden en de drie identieke bekronende topgevels. De friezen van de onderpuien worden door uitgerekte rolwerkcartouches (laat zestiende-eeuwse renaissance-ornamenten met omkrullende randen) over vrijwel de volledige breedte doorgetrokken. De kapitelen in de pui bestaan vermoedelijk uit zink. De gevels verkeren nog nagenoeg in de oorspronkelijke staat. De houten T-vensters maakten weliswaar plaats voor exemplaren van kunststof, maar dit valt eenvoudig te herstellen. Ook

zijn de gevels niet gereinigd, zodat grote schade aan het metselwerk hier tot nog toe uitbleef. Het pand in het midden, nummer 62, heeft geen winkelpui maar een pui van metselwerk, met rechts naast het ingangsportiek twee vensters. De sobere detaillering van deze pui wijkt af van de bovenliggende gevels. Hier vonden geen ontlastingsbogen en boogtrommels toepassing, maar strekbogen met een vlakke sluitsteen.

De geveltoppen vertonen overeenkomsten met die van Wijttenbachstraat 37-55, een blok woningen gebouwd door een bouwmaatschappij, waarvoor de invloedrijke architect Isaac Gosschalk (1838-1907) optrad als adviseur. Hoogstwaarschijnlijk ontwierp hij dit blok ook. In beide gevallen staan de geveltoppen op een gepleisterde cordonband, waar de pilasters uit oprijzen. die de bovenliggende gevelvlakken met de vensters inkaderen. Daarboven loopt opnieuw een gepleisterde cordonband waarop de hoogste trap staat, nu met een gemetselde rondnis. De hoeken van de trappen vertonen rolwerk. De bekronende bollen en afsluitende segmentbogen zijn helaas verdwenen, maar zouden eenvoudig weer toegevoegd kunnen worden.

De overeenkomsten met het werk van Gosschalk berusten waarschijnlijk niet op toeval. Deenik liet slechts een jaar later, in 1879, Gosschalk zijn eigen bedrijfspand Reguliersgracht 57-59 ontwerpen en een paar jaar later het woonhuis Reguliersgracht 63. De panden in de Eerste Jacob van Campenstraat bevinden zich bovendien op een steenworp afstand van de Heineken Brouwerij aan de Stadhouderskade, door Gosschalk in 1866-1867 gebouwd in de stijl van de Hollandse renaissance en stilistisch een inspiratiebron voor de drie winkelpanden. Het is niet precies bekend wanneer Gosschalk en Deenik voor het eerst samenwerkten, maar uit deze panden blijkt in ieder geval dat Deenik zich al vóór de bouw van Reguliersgracht 57-59 tot de architectuur van Gosschalk aangetrokken voelde. Architectuurhistorisch zijn de panden daarom van belang, omdat ze laten zien dat Deenik een van de eerste aannemer-architecten was die het eclecticisme inwisselde voor de 'Oudhollandse renaissance', zoals deze stijl destijds heette. De bebouwing in de beide Jacob van Campenstraten behoort tot de oudste van de Pijp.

Op dit moment wordt de begane grond van de drie ondertussen samengevoegde panden verbouwd voor een horecafunctie. Volgens de ingediende ontwerptekeningen (de vergunning is nog niet verleend) moet de gesloten pui van nummer 62 plaatsmaken voor een glazen pui, die bovendien achter de rooilijn moet komen te staan. Hierdoor lijkt de bovenliggende gevel te zweven. De begane grond van het middelste pand krijgt zo het voorkomen van een gapend gat. Het ontwerp lijkt in strijd met de uitgangspunten die gelden voor de verbouwing van orde 2-panden:

Het middenpand en het rechterpand met dichtgetimmerde onderpui. Foto David Mulder, 2017.

De gehavende onderpui van het linkerpand. Foto David Mulder, 2017.

behoud en herstel, waarbij de bestaande architectonische kwaliteit een belangrijke afweging vormt bij de beoordeling van de plannen. Voor de omlijsting van de pui kopieert men weliswaar het houten fries van de buurpanden, maar hierdoor gaat de door Deenik bewust gecreëerde afwisseling tussen de puien onderling verloren. Het verwijderen van de pui van Eerste Jacob van Campenstraat 62 vormt een ernstige aantasting van het thans nog gaaf bewaard gebleven ensemble.

Het is te hopen dat de Commissie Ruimtelijke Kwaliteit (voorheen: Commissie voor Welstand en monumenten) de voornoemde uitgangspunten streng toepast. In de zaak die onlangs speelde in de Linnaeusstraat in Stadsdeel Oost (zie CB 2016-1) bleek dat de regelgeving een belangrijke zwakte kent. Buiten Stadsdeel Centrum is voor orde 2-panden namelijk bij sloop alleen een sloopmelding vereist en geen vergunning. Dit bepaalde de

werkwijze: eerst het slopen van de niet langer gewenste delen, waarna de beoordeling volgt van de nieuwe toevoeging. Ditzelfde scenario dreigt nu ook in de Eerste Jacob van Campenstraat. Het Cuypersgenootschap zal in ieder geval direct bezwaar maken tegen een eventuele sloop van de pui en pleiten voor behoud en herstel van de gevels.

Zie voor meer over Deenik: Jos Smit, 'Deenik en Zoon. Een timmermansaffaire aan het einde van de negentiende eeuw. In: V. van Rossem en M. Bakker (red.), *Amsterdam maakt geschiedenis. Vijftig jaar op zoek naar de genius loci*, 2004 (p. 176-211).

Najaarsexcursie

Geacht lid,

De najaarsexcursie zal op zaterdag 28 oktober plaatsvinden in Rotterdam. We brengen deze dag een bezoek aan enkele bekende en minder bekende monumenten aan de westkant van de havenstad. De dag begint in de Remonstrantse kerk aan het Museumpark. Daarna verlaten we de binnenstad en brengen we een bezoek aan onder andere het beroemde Justus van Effenblok dat recent is gerestaureerd en de HH. Laurentius- en Elisabethkathedraal, waar we een toelichting krijgen op de restauratie van de interieurschilderingen.

Het programma en de tijden luiden als volgt (onder voorbehoud):

10.30u-1045u: Verzamelen bij Rotterdam Centraal Station. Onze bus staat klaar op de vertrekhalte van touringcarbussen direct naast het station (Conradstraat).

11u-1125u: Ontvangst met rondleiding in de Remonstrantse kerk aan het Museumpark. De Remonstrantse kerk is een vierkante centraalbouw met een hoge toren op de zuidoostelijke (straat)hoek. De kerk in de jaren 1895-1897 gebouwd naar ontwerp van de architecten H. Evers en J.P. Stok Wzn. In de architectuur zijn elementen van de Jugendstil en de Neo-romaanse architectuur te vinden. Enkele jaren geleden is de kerk gerestaureerd.

1145u-1230u: Rondleiding Justus van Effenblok. Het woonblok Justus van Effen is een mijlpaal in de Nederlandse volkshuisvestingbouw en behoort tot de belangrijkste monumenten van Rotterdam. Het baanbrekende woonblok is door architect Michiel Brinkman ontworpen. Het Justus van Effencomplex bestaat uit 273 woningen die in een blok van 4 woonlagen met een omtrek van 80 bij 150 meter, vier ingangen telt. Dit blok omsluit een binnenterrein waar wat kleinere huizenblokken staan. Het gebruik van een galerij, een verhoogde woonstraat aan de binnenkant van het blok, werd toen in Nederland nog nergens toegepast. De galerij is van zeer grote invloed geweest op de Nederlandse architectuur. In opdracht van Woonstad Rotterdam is het Rijksmonument recent gerenoveerd door Molenaar en van Winden Architecten in samenwerking met Hebly Theunissen Architecten. Het woonmonument is aangepast aan de eisen en wensen van deze tijd (wooncomfort en energieprestatie) met behoud van het historische en monumentale karakter. De architecten zullen ons rondleiden en uitvoerig vertellen over deze complexe restauratie.

1245u-1330u: Lunch in het voormalige Scheepvaart- en Transportcollege, een prachtig voorbeeld van naoorlogse architectuur.

1340u-1445u: Bezoek aan de HH. Laurentius- en Elisabethkathedraal en korte ledenvergadering. De HH. Laurentius- en Elisabethkathedraal is sinds 1964 de kathedraal van het bisdom Rotterdam. Ze werd als Elisabethkerk in twee fasen gebouwd, en wel in 'gemoderniseerd Romaansche stijl', zoals dat in de dagbladpers heette. In 1904-1908 zijn priesterkoor, transept en schip, en pastorie en patronaatshuis gerealiseerd, naar ontwerp van de Rotterdamse architect Piet G. Buskens. In 1920-1922 werden de laatste travee van het schip en het torenfront gebouwd door zijn medewerker Jan P.L. Hendriks. In 1941 en 1944 leed de kerk aanzienlijke oorlogsschade, waarbij onder meer een van de schippijlers en al het glas in lood sneuvelden. De gebrandschilderde ramen werden na de oorlog vervangen door werk van Charles Eyck (1948-1950) en Henk Asperslagh (1945-1952). De kerk vormt een typisch product van de ideeën van de Katholieke Kunstkring De Violier, waarvan Buskens, maar ook de hierna te noemen gebroeders Dunselman lid waren. Bouwpastoor was Alphons Wreesman (1904-1927) die na zijn emeritaat betrokken bleef bij de inrichting van 'zijn' kerk. In 1915 trok hij Jan Dunselman aan voor de eerste kruiswegstatie en de beschildering van de Lourdeskapel, waarna deze kunstenaar tot circa 1922 het ene na het andere werk met zijn team voltooide. Waarschijnlijk vanwege ernstige problemen met zijn gezondheid nam Kees Dunselman in 1929 het stokje van zijn broer over. Hij maakte de uitmonstering van de kalot van de apsis die op dit moment teruggebracht wordt door Jojanneke Post van Davique Sierschilderwerken. Aan de basis ligt een gezamenlijk uitgevoerd onderzoek onder leiding van Bernadette van Hellenberg Hubar dat als E-boek zal verschijnen op de site van het bisdom Rotterdam. Bernadette van Hellenberg Hubar en Jojanneke Post zullen ons in de kathedraal een toelichting geven op het werk van de gebroeders Dunselman en de overige uitmonstering van dit bijzondere gebouw.

De kathedraal aan de Mathenesserlaan in Rotterdam. Foto Sergé Technau (RCE), 2001.

1510u-1615u: Wandeling door Delfshaven en bezoek aan De Fabriek aan de Mathenesserdijk. De karakteristieke oude fabriek aan de Mathenesserdijk is na jaren van leegstand en verpaupering heropend. Na vele plannen voor sloop/nieuwbouw is het markante complex van Roeloffs textiel stomerij en ververij grondig nu gerenoveerd en gevuld met nieuw ondernemerschap. Daarbij zijn de oude kwaliteiten van het pand behouden. Na de bezichtiging van de fabriek maken we een korte wandeling door het historische Delfshaven waarbij we enkele bijzondere gebouwen uit het einde van de negentiende eeuw zullen bekijken.

1630u: Aankomst bij Rotterdam CS en einde excursie.

De kosten van de excursie bedragen € 39,50 per persoon. Wilt u aan de excursie deelnemen, dan wordt u verzocht u aan te melden bij penningmeester Jan Dekkers, Hogestraat 20 6651 BL Druten. Telefoon: 0487-512482 E-mail: jgwrdekkers@outlook.com.

U wordt verzocht gelijktijdig het bedrag over te maken op rekeningnummer NL26INGB0004835002 ten name van Cuypersgenootschap te Druten onder vermelding van "najaarsexcursie 2017".

Na afloop van de excursie vindt een diner plaats op een nog nader te bepalen locatie in Rotterdam. Indien u aan dit diner wilt deelnemen, betaalt u € 30,00 extra. Bij deelname aan het diner gaarne aanmelden bij Jan Dekkers onder gelijktijdige overmaking van het bedrag.

Steun het Cuypersgenootschap met een periodieke gift!!

Het Cuypersgenootschap is door de Belastingdienst aangemerkt als ANBI (Algemeen Nut Beogende Instelling).

Giften aan een ANBI zijn zonder drempelbedrag volledig fiscaal aftrekbaar, indien een gift wordt aangegaan voor een periode van minimaal 5 jaar en wordt vastgelegd in een overeenkomst die de Belastingdienst daartoe heeft opgesteld. Ook de jaarlijkse contributie kan aangemerkt worden als gift. Aangezien het Cuypersgenootschap een zogenaamde culturele ANBI is, mag het bedrag van de gift zelfs met 1,25 worden vermenigvuldigd.

Als rekenvoorbeeld het volgende: U sluit een overeenkomst met het Cuypersgenootschap voor een periodieke gift van €50,- per jaar. Bij uw belastingaangifte hebt u hiermee een aftrekpost van 1,25 x 50 = €62,50 ! Bij een belastingschijf van 40% betekent dat een aftrekpost van €25,- zodat u netto slechts € 25,- betaalt.

U betaalt netto dus minder dan de contributie van € 30,- terwijl de vereniging er substantieel op vooruit gaat! Een bijkomend voordeel voor de vereniging is dat de contributiebetaling voor 5 jaar gegarandeerd is.

Eénmaal een overeenkomst invullen en éénmaal bij uw bank uw overboeking voor de periode van 5 jaar invoeren, en daarmee is de kous af.

Het formulier is te downloaden van de wbsite van de Belastingdienst:
http://bit.ly/2lalzQ8

Op verzoek kan het formulier u ook per post worden toegezonden door onze secretaris Leo Dubbelaar: Tel.: 06-23398363 Mail: secretaris@cuypersgenootschap.nl